

2003-ban nagyszerű kiállítást rendeztek Budapesten, a Terror Háza Múzeumban Márton Áron erdélyi római katolikus püspök emlékére. A kiállítás anyagát 2004-ben Erdélybe is áthozták, és a nagyobb városokban kiállították. A kolozsvári Márton Áron-emlékkiállítást abban a teremben rendezték be, ahol az egykori egyetemi lelkész, a későbbi püspök híres előadásait tartotta. A kiállítás megnyitó beszédét Vízi Zakariás római katolikus pap tartotta. Márton Áron életét és működését az erdélyi keresztény egyházak kivétel nélkül nagy tisztelettel kísérték figyelemmel. Ezért örömmel adjuk most közre az emlékkiállítás megnyitó beszédét.

VÍZI ZAKARIÁS

MÁRTON ÁRON

Boldogemlékü Márton Áron püspökre, Isten szolgájára emlékezzünk püspökké szentelésének 65-ik évfordulóján

Az egyház szolgálatában álló emberként a Szentírásból vett gondolattal indítanám mondanivalómat. Valahányszor Isten megszólított és üzenetének szolgálatára hívott valakit, legtöbbször lelkük mélyén így fohászkoztak: „De hát ki vagyok én, Uram? Mózes pedig így vall: Én még beszélni sem tudok.”

Ugyanezt mondhatnám magamról is, ki vagyok én, hogy Erdély szellemi vezérérl, nagy püspökérl és szentjérl beszéljek ma itt Önöknek? De ha már ezt kell tennem, a legnagyobb örömmel teszem, és egyben megköszönöm a bizalmat, és kitüntetésként fogadom.

Czirják Árpád, az *Erdélyi Magyar Breviárium* című könyv szerzője így indítja művét: „Mi magyarok megfogyatkoztunk és mostohatestvérek lettünk, talán nemcsak a nagyvilág, hanem még a szentistváni birodalom csonkjában élő testvéreink számára is, így hát nem adatik nekünk más lehetőség, mint a halottakhoz fordulni, megidézni a nagyok szellemét, akik porba tértek ugyan, de egykor Erdély porából vétettek.

Ha élők és holtak elválaszthatatlanul összetartoznak, hihetjük, hogy porba tért eleink nem hagynak cserben, könyörgésünkre fönixként megelevenednek és hallatják szavukat. Hátha az élők szavára nem figyelők a holtak üzenetét megszívlelik.”

Ezért vagyunk mi is itt. Emlékezni, szellemét és erkölcsi hagyatékát megidézni annak, aki számunkra nem halt meg, és nem is fog meghalni, amíg Erdély földjén magyar szó hangzik. Márton Áron püspökre emlékezzünk püspökké szentelésének 65-ik évfordulóján, és naponta imádkoztunk közbenjárásáért.

Én személyesen ismerhettem, és ezzel dicsekszem is. De róla beszélgetve fiatalabb ismerőseimmel büszkén mesélik, hogy szüleiket, nagyszüleiket maga Márton

Áron bérmálta, kezét fogtak vele, elkísérhették egy-egy útjára, szolgálatába állhat-
tak a szolgának. A rendíthetetlennek, akiben ott lakozott a nagyszerű egyszerűség.
A pásztornak, akinek minden cselekedetéből kiviláglott az ország, a társadalom, a
saját szűkebb és tágabb környezete iránti magas felelősségérzet. Tisztesség szá-
munkra, hogy érintkezhattünk vele és megérezhettünk valamit kisugárzásából.

Meghatározó tulajdonságunkká vált a közöny, fiataljaink értékrendje sokszor
hiányos vagy rossz. Nem vesznek és nem veszünk tudomást arról, mi őrizte
meg magyarnak ezt a természeti és lelki szépségekben is oly gazdag, változatos
Erdélyországot. Igen: a vallás, a vallás által irányított és szervezett élet, a kiváló
főpapok, élükön Márton Áronnal, aki kimondta, amit gondolt, cselekedte, amit
kellett, szemébe nézett az árulónak, szembenézett a valósággal is.

Vállalta kiválasztottságát is nagyszerű egyszerűséggel.

Családfője volt egyházának, és nem zárt ki senkit ebből a családból, sem
más vallásúakat, sem más nemzetiségűeket, hiszen Erdély nagy családjában
gondolkodott és tervezett. Az ő imájának sorsformáló ereje volt, imájával tette
imádkozóvá népét.

Márton Áron imádsága életet jelentett, forrást, harcteret, igényt, megtisztu-
lást, vigasztalást, elevenné vált az élettelen világ, és megszólalt belőle az erdélyi
magyar-székely ember imádsága. Márton Áron soha nem volt elégedetlen, nem
zúgolódott: mert mindig mindent kért és mindent megköszönt.

A Nagyszeben melletti schellenbergi csata után Erdély Lengyelország felé
tartó bíboros-fejedelmét, Báthori András Csíkszentdomokos felső határában,
Pásztorbükkön Mihály vajda lefizetett emberi (Ördög Balázs és társai – sajnos,
magyarok) lefejezték. A hagyomány szerint Róma büntetést rótt a falura, ke-
mény böjtre, vezeklésre fogta őket.

De közel háromszáz esztendő múlva megérkezett az isteni kárpótlás. Hiszen
ugyanitt, Csíkszentdomokoson, Márton Ágoston és Kurkó Juliánna szülők csa-
ládjába, a templom közvetlen közelségébe megérkezett a harmadik gyermek:
1896. augusztus 28-án megszületett Márton Áron. Nevét a *Kivonulás* könyvből
kapta, az aranyszavú Áronról, akit a rabaságban élő választott nép istene a sza-
badító Mózes segítségére rendelt. Márton Áron gyermekkorát semmi különös
esemény nem jellemzi, együtt élt, tanult és imádkozott, dolgozott szüleivel,
falusfeleivel, a többi gyerekekkel. Itt járta az elemi iskolát, s talán az első hosz-
szabb útja éppen Csíksomlyóra vezetett a Mária-kegyhelyre, a pünkösdi búcsú-
ra, szüleivel és falusfeleivel közösségben, gyalog.

A következő állomás számára újból Csíksomlyó, az obszerváns ferencesek
gimnáziuma, később a csíkszeredai gimnázium. A jó képességű gyermek nem ho-
zott szégyent magára és családjára, a tanulást elsőrangú kötelességének tartotta.
1915. június 12-én érettségi oklevelet szerzett a gyulafehérvári Gimnáziumban.
Papi hivatástudata ébredőben volt ugyan, de várt a végleges döntéssel, úgy érez-
ve: nem teheti, amíg sorstársainak a háború okozta szenvedéseket kell elviselniük.

Annak ellenére, hogy a háborút mindig rossznak tartotta és keményen elítélte, még ebben az évben a frontra került, sőt, háromszor is megsebesült. Huszonkét éves korában szabadult, és otthon nagy lendülettel kezdte újra az életét. És ekkor döntött. 1920-ban a gyulafehérvári Papnevelő Intézet lakója és hallgatója lett. Négy év múlva, 1924-ben, gróf Majláth Gusztáv Károly megyéspüspök pappá szentelte. A püspök – különböző állomáshelyekre küldve őt – végigvezette az apostoli munka és az élet minden szakaszán. Segédlelkész volt Ditróban és Gyergyószentmiklóson, hittanár Gyergyószentmiklóson és Marosvásárhelyen. Plébánosi kinevezést kapott Verestoronyra, majd tanulmányi felügyelő lett a szebeni Szent Teréz árvaházban. Püspöki levéltárosi és titkári szolgálatot látott el Gyulafehérváron. Egyetemi lelkész és hitszónok volt Kolozsváron.

A különböző régiókon átvezető út és ennek sokszínűsége, majd a dél-erdélyi magyarság szenvedése felismertette és kimondatta a jövő püspökkel, amit mindig rendületlenül vallott: „A teremtő Isten elgondolása szerint, a kis népek létjoga éppoly erős, mint a nagyoké. Élni akaró nép még a kisebbségi sorsban sem törődhetik bele abba, hogy magát feláldozza a többség nemzeti önzésének...” Ezért a politikának félre kell tennie az önzést és alattomoságot. „Erdélyben csak akkor lesz békés együttélés, ha a politikusok is az örökkévalóság távlatában gondolkodnak. Ezért le kell győzni a rideg önzést a nevelésben és a politikában egyaránt, és érvényesíteni kell a testvéri szeretet szellemét.”

Majláth püspök valószínűleg utódját látta meg benne, mert Gyulafehérváron személyes szolgálatába állította. Magával vitte Rómába, és bemutatta a pápának. Egyetemi lelkészként Kolozsváron, a kincses városban megismerkedett és mély belső kapcsolatot alakított ki a kor legtehetségesebb, legtekintélyesebb és legelkötelezettebb embereivel, Venczel József szociológussal és György Lajos egyetemi professzorral. Együtt gondolkodva és népünk sorsáért együtt aggódva felismerték, hogy olyan időkben élnek, amikor mindent és bármilyen áron meg kell tenni, hogy népünk műveltebb legyen, tudjon helyesen gondolkodni, hinni és cselekedni megmaradása és jövőjének biztosítása érdekében.

Majláth püspök, látva papja értékes sikereit, 1934-ben a Katolikus Népszövetség igazgatójává nevezte ki. Márton Áron született pedagógusként nagy lendülettel szervezte meg az iskolán kívüli népnevelést, az ifjúsági énekkarokat, megalapítva a Népszövetség keretén belül az orvosi és pedagógiai szakosztályokat is. 1936. március 15-én a kolozsvári Szent Mihály plébániára kapott ideiglenes kinevezést. A csőd szélére jutott egyházközséget éleslátásával az erős infláció ellenére is sikerült talpra állítania, sőt, újra fejlődővé tennie.

Márton Áron 1938. szeptember 14-én, a Sacra Congregatio Consistorialis 630. számú dekrétuma értelmében a gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzója lett, és ugyanebben az évben, december 24-én az Apostoli Szentszék XI. Piusz pápa által a gyulafehérvári egyházmegye püspökének nevezte ki.

1939. február 12-én Andrea Cassulo apostoli nuncius a kolozsvári Szent Mihály templomban Pacha Ágoston temesvári és Fiedler István szatmár-nagyvárad

püspökök segédletével püspökké szentelte. Erre emlékezve ma tudatosan vagyunk itt, elkötelezett tagjai magyarságunknak és egyházunknak, tudva azt, hogy a nagy események forgatagában központi szerep jutott akkor is, ma is a kincses Kolozsvárnak és a Szent Mihály plébániának.

Márton Áron püspöki jelmondata rövid: „Non recuso laborem” – Nem utasítom vissza a munkát. Ez végigkísérte földi életét. Nagyon jól tudta, hogy a nagy időknek nagy emberekre van szüksége, és ennek tudatában látott hozzá főpásztori munkájához. Sajnos, már a következő esztendő számon kérte ígérését. 1940. augusztus 30-án a második bécsi döntés kettészakította Erdélyt, és a fiatal püspök egyházmegyéjének egyik része, Észak-Erdély Magyarországnak, a kisebbik, déli része Romániának jutott.

A háború, a határmódosítások, az ezzel járó megpróbáltatások és szenvedések feszítő próbára tették Áron püspököt testileg és lelkileg egyaránt. Határozottan kiállt a szenvedők és mindazok mellett, akiknek „fájt az élet”. Azt mondta: „Krisztus papjának elutasíthatatlan kötelessége, hogy az igazság mellett kiálljon, és az emberben – bármilyen hitet valljon és nyelvet beszéljen is – a testvérét nézze!” Megdöbbenve és mélyen megrendülve hallatta szavát a zsidók deportálásának szörnyősége láttán, és újból szól: „Az embertelenséget akadályozzák meg, vagy ha erre nem képesek, ne működjenek több ezer ember elpusztítására irányuló cselekményben közre.” Saját fajtájának testi-lelki nyomorúságát látva így kiált a politikusokhoz: „Ne feszítsétek népünket egy újabb ítélettel a régi keresztre!”

Egyházát és népét mégis nagy csapás érte, mert a Szovjetunió védelmét élvezve az akkori hatalom az egyházi iskolákat és közintézményeket államosította, a szerzetesrendeket feloszlatta, a vallást a templomokba szorította vissza. De Áron püspök nem hátrált meg, sok papjával együtt a különböző börtönök pokla lett jutalma és osztályrésze. Ezt is vállalta: tudva azt, hogy bár a tanítvány nem lehet nagyobb mesternél, a krisztusi sorsot vállalnia kell. 1949. június 21-étől megkezdődött a „keresztút”. Letartóztatták, börtönbe vetették, megalázták, s bár lelkileg megtörni nem tudták, fizikailag embertelen módon jártak el vele. A szenvedések idején is a krisztusi szeretetet hirdette. Cellatársaiba hitet, reményt és szeretet öntött, mert tudta, hogy lesz feltámadás is. Ez a nap számára 1955. március 24-e volt, amikor újból visszatérhetett Gyulafehérvárra. Főpapi lendülettel vette kézbe ismét egyházmegyéje és papjai vezetését. Végiglátogatta Erdélyt, béрмаútjai és beszédei valóságos tüntetések voltak a kommunista rendszer visszásságai ellen. Ezért tízévi háziőrizetre kényszerítették. Ezt csak 1967-ben, Franz Köng bécsi bíboros romániai látogatása alkalmával oldották fel.

Márton Áron püspök azok közé a ragyogó csillagok közé tartozik, akiknek szellemi és evilági örökségét vitatni nem lehet, de emberi nagyságuk a magasztalást sem fogadná el. Mindazt, amit vállalt és testiekben-lelkiekben tett – a hűséget, a kitartást, a megmaradást, a tanítást –, egyháza és Isten népe érdekében tette.

Örök példa és viszonyítási alap számunkra. Hozzá igazodva kell megvizsgáljunk és megítélnünk magunkat, kinek-kinek egyenként, de az összmagyarságnak is: mit tettünk és mit teszünk azért, hogy méltók legyünk nagy püspökünk szellemiségéhez, és hogy megmaradásunkat biztosítsuk. Akkor is, de ma is nagy szükségünk volna olyan szellemi vezérekre, akik nem megosztanak, nem eladnak, hanem együtt gondolkodva és cselekedve megmentenének minket.

Amikor 1980. október elején a gyulafehérvári székesegyházban Márton Áron püspök holttestét felravatalozták és koporsójára tették a fedelet, a jelenlévők némelyike úgy érezte, hogy korszak zárult, s nemcsak az egyházmegye, hanem az erdélyi magyarság életében is. Márton Áron ugyanis „kinőtt” a felekezeti keretből. Egyházának mindig hűséges követője maradt, küldetését mégis egyetemesnek érezte, amit a különböző vallásfelekezetek éppúgy elismernek, mint az erdélyi magyar szellemiség képviselői

A nagy püspök ma hozzánk szól és azt üzeni: „Mi tespedtségben, roskatlan ténfergünk másfél évtized óta. Ahogy a történelem rohanó, vasas szekere elütött, azonmód fekszünk az útszélén, mutogatjuk sebeinket, panaszoljuk sérelmeinket, koldusmódra nyújtogatjuk kezünket a járókelők felé, de még nem szedtünk össze annyi önértetet és erőt, hogy fogunkat összeszorítva felálljunk, az út porát leverjük, és megmutassuk, hogy gyöngeségünk ellenére tudunk a saját lábunkon járni. Márpedig a saját sorsunkat magunk kovácsoljuk. Az élettől csak annyi kegyre számíthatunk, amennyit tőle makacs kitartással, megbonthatatlan összefogással, céltudatos és komoly munkával kikényszerítünk. A nagy időkhez nagy nemzedék kell, s megéri, hogy szerepet vállaljunk, összefogjunk, mint még soha, a nyomasztó jelenben is tántoríthatatlan bizalommal dolgozunk, és mindent megtegyünk a szent célért, s azokért, akik utánuk következnek.” (*Hitel*, 1939. IV. évf. 3. sz.)

Mi pedig mint volt hívei, papjai törekedünk arra, hogy megfoghatkozott magyarságunk számára éberén tartsuk ezt a nagy erkölcsi és szellemi örökséget, szóban és tettekben egyaránt. Ez az örökség örökérvényű minden kor számára, de a mi féltve őrzött kincsünk is, ennek megbecsülése felnőtt kereszténységünk és magyarságunk mindenkori alaptökéje. Márton Áron-féle magyarnak lenni nem politikai, hanem szellemi és erkölcsi értékjelző. Márton Áron-féle magyarnak lenni annyit jelent, hogy különbnek lenni, küldetéssel bírni. Márton Áron-féle magyar az, aki – ha kell – többet szenved, többet dolgozik, és mélyebben imádkozik.

VINCZE ZOLTÁN

LÉTAY BALÁZS – DERÉKBA TÖRT RÉGÉSZPÁLYA

A kolozsvári régészeti iskola első nemzedékének munkássága – a tudományág gyors fejlődése és a gyakori politikai fordulatok ellenére – az eltelt évszázadban végig tudományos életünk állandó része maradt. A hivatkozások és a cefolatok ezt egyaránt tanúsítják. Pósta Béla új utakat taposó felismerései a magyar régészeti szakirodalom visszatérő témái voltak, s néhány éve az erdélyi köztudatban is ébredszik az iskolateremtő tudós emléke.¹ És a tanítványok? Roska Márton szakirodalmi útmutatója, az *Erdély régészeti repertórium*a és Buday Árpád *Római felirattana* máig megbecsült, forgatott kézikönyvek. Kovács István éremtani dolgozatai, ásatásai ma is a követendő példa erejével hatnak. Ferenczi Sándor és Herepei János szerteágazó érdeklődést tükröző írásai napjaink kutatói számára is hasznos adatokat, gondolatokat tartalmaznak. A felsorolásból hiányzik néhány név. Mindenekelőtt a Létay Balázsé. Nem a teljesítmény, az életmű, hanem a példa okán. Az alábbi sorok nem titkolt célja fénynyaládba öltöztetni a rejtőzködő életpályát.

A remény

Létay Balázs rövid életútja a székelység legnyugatibb szigetének egyik legnyugatibb helységéből, Aranyosrákosról indult. A falu a hegyek szorításából kiszabadult Aranyost dél felől kísérő lapos terasz és a Székelykő lábának találkozásánál, a mészkőóriás oldalában fakadó és a folyó felé igyekvő Rákos pataka partján fekszik. A tatárjárás után szervezett Aranyosszék legtöbb településéhez képest fiatalnak mondható. Neve nem szerepel a szék alapító oklevelében, sem az 1330-as évekbeli pápai tizedjegyzékben. Legrégibb említése – Rakus néven – 1357-ből való. Unitárius egyháza is csupán 1629-ben vált ki, zsinati döntéssel, a szomszédos várfalviból. Egyébként a két falu tájképileg összesimul, utcái régóta összenőttek, s néhány évtizede közigazgatásilag is egyesült. Erdők, legelők, szántóföldek, gyümölcsösök és veteményesek színes kavargása határozza meg a táj képét. Így volt ez egy évszázaddal korábban is. Ekkorra már a képzelet ro-

---

¹ Ferenczi István: *Pósta Béla, a múzeumszervező tudós*. Erdélyi Múzeum LXI(1999). 1–2. sz. 56–63. – Uő: *Pósta Béla*. Művelődés LIII(2000). 2. sz. 29–31. – Vincze Zoltán: *Pósta Béla-iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában*. Erdélyi Múzeum LXIV(2002). 1–2. sz. 25–44.